

بازنگری معیارهای مطلوبیت خیابان‌های شهری تهران از دیدگاه شهروندان (مطالعه موردی: خیابان ولی‌عصر^۱)

فرهاد منصوری^۲، محمدرضا بمانیان^۲

۱. کارشناسی ارشد پردازش هنرهای زیبا دانشگاه تهران

۲. استاد گروه معماری، دانشگاه تربیت مدرس

farhad24803@yahoo.com

[تاریخ پذیرش: ۱۴۰۰/۳/۲۹]

[تاریخ دریافت: ۱۴۰۰/۱/۳]

چکیده

موضوع این مقاله، مطالعه عوامل و معیارهای مطلوبیت خیابان شهری و توقعات موردنظر شهروندان از آن است. مسئله پژوهش ناظر به عدم شناخت دقیق مولفه‌های مطلوبیت خیابان شهری در سکانس‌های مختلف آن است. گزاره نظری پژوهش این است که وجود کیفیت در مولفه‌های کالبدی، فضایی، معنایی-نمادین و فعالیتی-اجتماعی منجر به ایجاد سرزندگی، خاطره‌انگیزی، ایمنی و انعطاف‌پذیری به عنوان ابعاد توقعات شهروندان از خیابان شهری می‌شوند. روش تحقیق مقاله شامل روش‌های توصیفی تحلیلی و پیمایش است. شیوه گردآوری داده‌ها مصاحبه با اینبار پرسشنامه باز و نیمه ساختار یافته است. جامعه آماری شهروندان سه سکانس از خیابان ولی‌عصر^۱ است. نتایج پژوهش نشان دهنده این است که سرزندگی، خاطره‌انگیزی نقش زیادی در برآورده شدن توقعات شهروندان از خیابان شهری دارند. دو بعد انعطاف‌پذیری و ایمنی نقش کمتری از این دو بعد دیگر دارند. نزدیک بودن میزان اهمیت چهار مولفه منجر به مطلوبیت بیشتر می‌شود. برای مطلوبیت خیابان شهری، نقش مولفه‌های کالبدی، فضایی، معنایی و فعالیتی با توجه به ماهیت سکانس خیابان بسیار متفاوت است و لی مژوبیدن هر چهار مولفه در ایجاد مطلوبیت و ساختن شخصیت منحصر بفرد خیابان بسیار حائز اهمیت است. مولفه‌های کالبدی و فضایی به سرزندگی و ایمنی بیشتر و مولفه‌های معنایی و فعالیتی به خاطره‌انگیزی و انعطاف‌پذیری بیشتر منجر می‌شوند.

واژه‌های کلیدی

سرزندگی، خاطره‌انگیزی، انعطاف‌پذیری، ایمنی، کالبد و فضای، فعالیت و معنا

طرح مسئله

از میان انواع محورهای یک شهر، خیابان شهری از اهمیت بیشتری برخوردار است، زیرا خیابان‌ها مکان‌های عمومی هستند که تعاملات اجتماعی و فعالیت‌های شهری در آن‌ها به لحاظ کمی و کیفی بیشینه می‌شود و ذهن شهروندان را انباشته از خاطرات جمعی و ذهنیت‌های مشترک راجع به نوع و چگونگی حیات مدنی می‌کند(پاکزاد، ۱۳۸۴؛ حبیبی، ۱۳۷۹، ۱۳۲۲؛ ۲۴). در ادراک فضاهای عمومی به طور عام و خیابان‌های شهری به‌طور خاص، شناخت معیارهایی که شهروندان با آن معیارها فضا را مطلوب ارزیابی می‌کنند، از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است (دانشپور و چرخچیان، ۱۳۸۶، ۲۳). به عبارتی شناخت معانی که مردم به محیط می‌دهند و با آن معانی به زندگی

خود در فضای عمومی جهت می‌دهند، در طراحی فضاهای عمومی شهری باید مورد دقت قرار گیرد (لنگ، ۱۳۸۶، راپورت، ۱۳۸۲). توجه بیشتر به مولفه‌هایی که تاثیر بیشتری بر کیفیت‌بخشی بیشتری به فضا می‌دهند، می‌تواند منجر به حس تعلق و دلستگی بیشتر شهروندان به فضا شده و با حضور در آن حس آرامش و لذت را تجربه کنند. کیفیت و مطلوبیت خیابان شهری مانند یک فضای عمومی شهری از کیفیت‌های مختلفی حاصل می‌شود. در ایجاد این کیفیت، ابعاد کالبدی، فضایی، فعالیتی، معنایی، و بومی نقش اساسی دارند (یگانه و دیگران، ۱۳۹۳، ۱۸۴). میزان اهمیت هر یک از آنها در ایجاد کیفیت فضا، به شدت وابسته به فرهنگ، تجربیات و پیش‌زمینه‌های ذهنی شهروندان (بحرینی و همکاران، ۱۳۸۸) و ماهیت خیابان شهری است.

مسئله اصلی این است که اغلب به خیابان شهری به عنوان یک عنصر شهری همگن و یکپارچه و با توقعات و معیارهای مطلوبیت یکسان و مشابه نگریسته شده و مبانی و معیارهای طراحی در آن نیز متاثر از این نگاه کلان به خیابان شهری می‌شود. خیابان‌های شهری در تمامی طول مسیر خود و در سکانس‌های متعدد از کیفیت‌های متعددی بهره می‌برند (تولسلی، ۱۳۷۱). هر یک از ابعاد کالبدی، فضایی، فعالیتی، معنایی و بومی نقش متفاوت و با درجات اهمیت مختلفی در قسمت‌های مختلف و سکانس‌ها ایفاء می‌کنند. علاوه بر آن مولفه‌های سازنده هر یک از ابعاد نیز در بخش‌های مختلف خیابان دارای اهمیت و نقش متفاوتی هستند. هدف این مقاله بررسی رابطه بین ویژگی‌های فضای شهری و نقش هر یک از ابعاد ذکر شده در ایجاد کیفیت و مطلوبیت خیابان شهری با ویژگی‌های فرهنگی، تجربیات و مشخصه‌های زمینه‌ای شهروندان، و ماهیت خیابان شهری است.

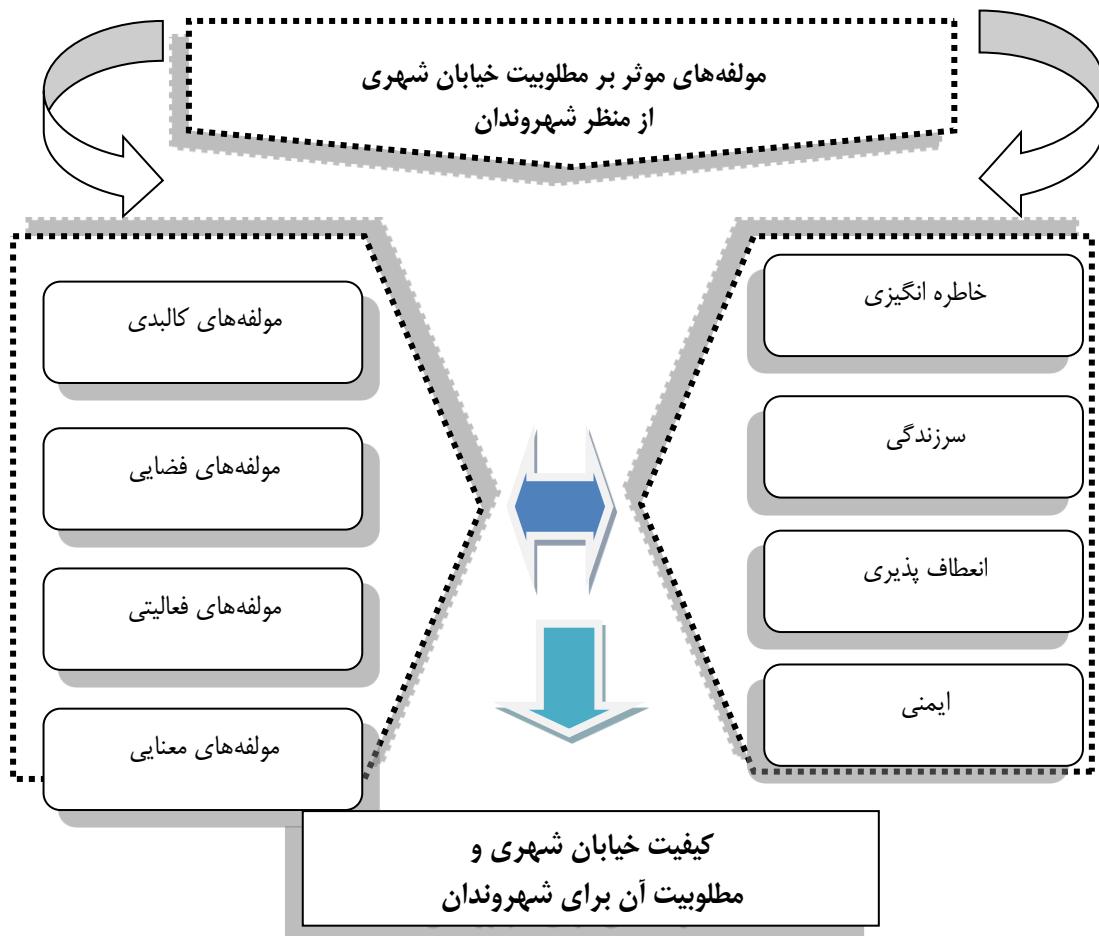
مبانی نظری مفهوم خیابان شهری و معیارهای مطلوبیت آن

خیابان در تصویر ذهنی شهروندان، بیش از هر چیزی مکانی متراکم از رویدادها و فرصت‌های متنوع زندگی شهری است. شبکه در هم تنیده خیابان‌های شهری که نتیجه سال‌ها تلاش شهروندان برای حیات شهری است، مملو از خاطرات، نیازها و سلایق شهروندان بوده (مدنی‌بور، ۱۳۸۷ الف) و گویای نوع زندگی، طرز تفکر، سطح اقتصادی، نوع روابط اجتماعی و سایر اشتراکات ذهنی و عینی شهروندان در مقیاس شهر است (پاکزاد، ۱۳۸۴، ۱۳۳). اهمیت خیابان در فضاهای شهری به اندازه‌ای است که عمدۀ ترین اختلاف نظرها را در تفکرات مربوط به فضاهای شهری و شیوه نگرش به خیابان می‌بینیم. به این‌که خیابان یک لبه است یا رابط. خیابان به عنوان لبه، بخش‌ها را از هم جدا می‌کند و به عنوان رابط، بلوک‌ها را به هم متصل می‌کند (لنگ، ۱۳۸۶، ۴۸۶). از نظر کامیلو سیته، خیابان عنصر اساسی شهر و تجلی گاه زندگی اجتماعی و عملکردهای حیاتی شهر محسوب می‌شود. از نظر جیکوبس یک خیابان شهری با کیفیت، واجد سه ویژگی است: ۱- مرزبندی روشنی بین فضاهای عمومی و خصوصی آن وجود داشته باشد و از نظر فیزیکی فضای عمومی با فضای فیزیکی یا هر فضای دیگری اختلاط ندارد؛ به گونه‌ای که ناحیه مورد مراقبت، مرزهای روشن و عملی داشته باشد تا نگاههای متداول در آن به وجود آید؛ ۲- چشم‌ها و در اصطلاح، ساختمان‌ها به سمت خیابان گشوده شوند و قسمت‌های مهم ساختمان‌ها به سمت خیابان باشد؛ ۳- پیادهراه‌ها به صورت پیوسته مورد استفاده قرار گیرند (جیکوبز، ۱۳۹۲، ۳۵).

بیشتر مسائل و مشکلات خیابان‌های شهری مربوط به انواع تداخل در حرکت سواره و پیاده است. در این نوع محورها به طور معمول و طبیعی توزیع کاربری‌ها و کانون‌های فعالیتی در دو طرف خیابان شهری بسیار مرتبط هستند. از آنجا که تعاملات اجتماعی را در بین پیاده‌ها می‌توان جستجو کرد و اساساً "رابطه بین سواره‌ها به واسطه سرعت بالای خودرو تعامل‌ستیز است، بامعنی بودن، تعلق خاطر و خاطره‌انگیزی؛ نشان‌دهنده تاریخ، دنیای اجتماعی، و سیاستی آن مکان است. خیابان باید زمینه حضور تمامی گروه‌های اجتماعی را فراهم نماید (Alexander, 1977: 216). در خیابان‌های شهری مطلوب، خودرو حذف نمی‌شود، بلکه ورود و تداوم حرکت در آنها با برنامه‌ریزی و کنترل امکان‌پذیر است (پاکزاد، ۱۳۸۴: ۳۸). با اینکه خودروها برای انسان مخاطره‌آمیز هستند، با این حال بیشتر فعالیت‌ها در محل تلاقی خودرو و انسان به وقوع می‌پیوندند (Alexander, 1977: 271).

از هر فضای شهری با توجه به ماهیت و گونه آن، توقعات و انتظاراتی مورد نظر است (حبيب، ۱۳۸۵). خیابان شهری به عنوان ساختار اصلی جریان زندگی، باید سرزنش بوده و به منظور پاسخگویی به انواع تنوع، انعطاف‌پذیر باشد. همچنین دارای فضای خاطره‌انگیز بوده و برای حضور گروه‌های مختلف ایمن باشد (پاکزاد، ۱۳۸۴: ۱۳۹). عرصه پیاده‌رو خیابان شهری باید قابلیت بروز انواع فعالیت‌های شهری را داشته باشد. تداوم رویدادهای بدنی به داخل فضا، نقش بسیار مهمی در ایجاد فضایی سرزنش و متنوع دارد. سرزنشگی خیابان‌های شهری از حیث اقتصادی نیز حائز اهمیت است و باعث افزوده املاک و کاربری‌ها می‌شود (جیکوبز، ۱۳۸۶: ۲۰۳).

نمودار ۱: چارچوب نظری مولفه‌های موثر بر مطلوبیت و کیفیت خیابان شهری از منظر شهروندان

در زمینه خاطره‌انگیزی خیابان شهری، دو عامل اساسی دارای بیشترین تأثیر هستند، ابتدا نقش‌انگیزی خیابان شهری به معنای وجود عملکردها، مفاهیم و ویژگی‌های کالبدی متشخص و متمایزی که به راحتی در ذهن حک می‌شوند و دوم برانگیخته‌شدن احساسات مثبت شهروندان و ایجاد محیطی مأنس از طریق امکان دخل و تصرف در فضا توسط آنها و همچنین افزایش مشارکت شهروندان در نگهداری فضا؛ به شکلی که فضا را بخشی از محیط زندگی شان بدانند. در ذهن پیچیده شهروندان عملکردها و مفاهیم از اهمیت و جایگاه ویژه برخوردارند. برخلاف ذهن طراحان شهری و معماران که اغلب دریافت‌های کالبدی قوی‌تری از فضا دارند، این دریافت‌ها در مورد شهروندان غیر مستقیم‌تر و به صورت ناخوداگاه است و معانی فضا و عملکردهای آن بیشتر در ذهن آنها ثبت می‌شود و انگیزه‌های قوی‌تری را برای حضور در فضا در آنها بر می‌انگیزاند (پاکزاد، ۱۳۸۴: ۱۴۵). توجه به نشانه‌های جمعی و تقویت آنان نقش مؤثری در خاطره‌انگیزی خیابان شهری دارد. با توجه به حضور همزمان سواره و پیاده در خیابان‌های شهری، ایمنی سواره در

بازنگری معیارهای مطلوبیت خیابان‌های شهری تهران از دیدگاه شهروندان ... فرهاد منصوری و محمد رضا بمانیان

برابر پیاده و ایمنی پیاده در برابر سواره و موانع فیزیکی از اهمیت زیادی برخوردار است. ایجاد تنوع و امنیت، و انعطاف باید هم در عملکرد و هم در کالبد تحقق یابد (بهزادفر، رزاقی اصل، ۱۳۸۸).

روش‌شناسی

این پژوهش بر حسب اهداف جزو مطالعات توصیفی و تبیینی و بر مبنای چارچوب روش‌شناسی، فازی است (یگانه، بمانیان، ۱۳۹۴، ۳۱۸). شیوه گردآوری داده‌ها در سطح کلان رجوع به استاد و در سطح خرد، روش تجربی پیمایش با ابزار پرسشنامه و به صورت مصاحبه حضوری است. واحدهای مشاهده رجوع به بلوک‌های متصل به سکانس‌های انتخاب شده و مصاحبه با افراد با تحصیلات حداقل دبیلم است. در این مقاله چهار واحد تحلیل مورد مطالعه قرار گرفته است: ۱- شهر تهران؛ ۲- خیابان ولی‌عصر (عج) و سه سکانس از آن شامل سکانس‌های: میدان تجریش تا زعفرانیه (سکانس اول)؛ میدان ولی‌عصر (عج) تا چهارراه ولی‌عصر (عج)؛ (سکانس دوم) و میدان راه‌آهن تا چهارراه مولوی (سکانس سوم). ۳- افراد شامل ساکنین و کسبه سکانس‌های مورد مطالعه؛ و ۴- استاد و مدارک علمی. حجم نمونه برابر ۵۰۰ نفر (سکانس اول: ۱۷۰ نفر، سکانس دوم ۱۷۰ نفر، و سکانس سوم ۱۶۰ نفر) و شیوه نمونه‌گیری به روش هدفمند است. سوالات مقاله مستخرج از سوالات باز و مصاحبه‌های نیم ساختار یافته است. مؤلفه‌ها و معیارهای مورد مطالعه طبق جدول شماره ۱ است.

جدول ۱: مؤلفه‌ها و معیارهای مورد مطالعه در سکانس‌ها

معیارهای مورد مطالعه	مؤلفه‌های مورد مطالعه
هماهنگی ساختمان‌ها و عناصر موجود در فضا	مؤلفه کالبدی
هماهنگی ساختمان‌های دو طرف خیابان	
ارتفاعات، محصوریت فضا، خط آسمان	
ارتباط با ساختمان‌های پشت جداره	
جزئیات و الحالات	
تلغیق مناسب ساختمانهای قدیم و جدید	
پوشش گیاهی، جوبهای، پیاده رو، و عناصر در فضا	
ترکیب توده‌ها و فضاهای	مؤلفه فضایی
دیدها و منظرها	
سلسله‌مراتب فضاهای	
حرکت و دسترسی‌ها و دانه‌بندی بلوک‌ها	
وضعيت کاربری‌ها	مؤلفه فعالیتی
فضاهای جمعی	
سازگاری فعالیتها	
ارتباط طبقه همکف ساختمان‌ها با فضای پیاده‌رو	
عناصر نمادین و نشانه‌ای	مؤلفه معنایی و نمادین
ارزش‌ها و هنجارهای مشترک	
خاطرات جمعی	

پیمايش سنجش معیارهای مطلوبیت خیابان شهری

همان‌گونه که بیان شد سنجش معیارهای مطلوبیت خیابان شهری در خیابان ولیعصر و در سه سکانس از آن شامل سکانس‌های: میدان تجریش تا زعفرانیه (سکانس اول)، میدان ولیعصر (عج) تا چهارراه ولیعصر (عج)؛ (سکانس دوم) و میدان راه‌آهن تا چهارراه مولوی (سکانس سوم). انجام شده است. البته به نظر می‌رسد خیابان ولیعصر در برخی سکانس‌ها از مقیاس خیابان شهری فراتر رفته و خیابانی با ماهیت عبوری است. بر این اساس، سکانس‌هایی از خیابان انتخاب شده است که بیشتر ماهیت شهری دارند. یافته‌های این مطالعه پیمایشی به شرح زیر است.

تصویف متغیرهای زمینه‌ای

بروندادهای آماری حاصل نشان می‌دهد ۷۳ درصد از پاسخگویان را مردان و ۲۷ درصد دیگر را نیز زنان تشکیل داده‌اند. روی طیف جمعیت ۱۷-۸۰ ساله پاسخگویان، آماره‌های گرایش به مرکز نما (مد) برابر با ۲۵، میانه برابر با ۲۹ و میانگین سنی برابر با ۳۱/۶ و آماره پراکندگی انحراف استاندارد برابر با ۱۰/۹۵ است. براساس توزیع آماری این متغیر، ۶ نفر یعنی در حدود ۱/۳ درصد از پاسخگویان را دارندگان مدرک ابتدایی، ۱۹ نفر یعنی در حدود ۴,۱ درصد را دارندگان مدرک سیکل، ۱۷۳ نفر یعنی ۳۷,۳ درصد را دارندگان مدرک دیپلم، ۵۴ نفر یعنی حدود ۱۱,۶ درصد کارданی، ۱۶۴ نفر یعنی ۳۵,۳ درصد کارشناسی، ۲۵ نفر یعنی ۵,۴ درصد کارشناسی ارشد و ۴ نفر یعنی ۰,۹ را نیز دارندگان مدرک دکتری تشکیل داده‌اند که آماره‌نما مربوط به دارندگان مدرک دیپلم با ۳۷,۳ درصد بیشترین است. متغیر سابقه سکونت در تهران نشان می‌دهد که روی طیف ۱-۸۰ سال، آماره‌های گرایش به مرکز نما (مد) برابر با ۱ سال، میانه برابر با ۲۶ و میانگین سکونت پاسخگویان برابر با ۲۶,۳ و آماره پراکندگی انحراف استاندارد برابر با ۱۴,۷۵ سال است. بیشترین جمعیت نمونه آماری پژوهش حداقل دو دهه سابقه سکونت در تهران را دارند. جدول توصیفی مالکیت نشان می‌دهد که ۴۳,۸ درصد از پاسخگویان پژوهش را افراد مالک و ۵۶,۲ درصد دیگر را نیز مستاجرین تشکیل داده‌اند. از مجموع ۶۴ پاسخگوی پژوهش ۱۱۲ نفر یعنی ۲۴,۱ درصد به این سوال پاسخ نداده‌اند.

تحلیل توصیفی ویژگی‌های مثبت و منفی از نظر شهروندان و ترجیحات آنها

در سئوالات باز از شهروندان سکانس‌ها خواسته شده بود، ویژگی‌های مثبت، منفی فضای خیابان و ترجیحات خود را از فضا بیان نمایند. در هر سکانس بر حسب ویژگی‌های کالبدی، فضایی، فعالیتی- اجتماعی و نمادین و همچنین ترجیحات شهروندان به موارد متعددی اشاره شده است. برخی معیارها در هر سه سکانس جزو ترجیحات شهروندان بوده و مورد توجه بیشتری بوده است، ولی برخی معیارها از لحاظ اهمیت و میزان مطلوبیت در سکانس‌ها شرایط متفاوتی دارند. این موارد از عبارات خود شهروندان استخراج شده است.

تحلیل توصیفی ویژگی‌های مثبت سکانس‌ها از نظر شهروندان

ویژگی‌های مثبت که از نظر شهروندان در سکانس اول (میدان تجریش تا زعفرانیه)، سکانس دوم (میدان ولیعصر تا چهارراه ولیعصر)، و سکانس سوم (میدان راه‌آهن تا چهارراه مولوی) مورد توجه بوده‌اند، به تفکیک هر سکانس در جدول ۲ ارائه شده است.

بر اساس نظرات شهروندان، وجود درختان فضای سبز، قدمت و اصالت، وجود کاربری‌های مختلف و متنوع، وجود وسائل حمل و نقل عمومی، وجود مغازه‌ها و فروشگاه‌های منسجم در کنار هم، دسترسی آسان، پیاده‌روهای مناسب، وجود اماکن فرهنگی و تعریحی، بومی بودن افراد، وجود امنیت، معماری‌های سنتی، فرهنگ مناسب مردم، وجود اماکن مذهبی و آموزشی و استفاده کنندگان متفاوت و

متنوع از فضای به ترتیب مهمترین ویژگی‌های مثبت و لیکن برای معتبر بوده است. ولی در سکانس‌های مختلف، میزان اهمیت هر یک از ویژگی‌ها با هم تفاوت معنی‌داری دارد.

در سکانس اول، وجود درختان و فضای سبز و کاربری‌های متفاوت و متنوع نسبت به سکانس‌های دیگر با اهمیت‌تر هستند. در سکانس دوم قدمت و اصالت، دسترسی آسان، وجود مغازه‌ها و فروشگاه‌های منسجم در کنار هم، وجود اماکن فرهنگی و تفریحی نسبت به سایر سکانس‌ها از اهمیت بیشتری برخوردار هستند. در سکانس سوم وجود وسائل حمل و نقل عمومی مختلف و وجود کاربری‌های متنوع در مقایسه با سایر سکانس‌ها از ویژگی‌های مثبت با اهمیت‌تری هستند.

جدول ۲ : ویژگی‌های مثبت در هر سکانس از نظر شهروندان

ویژگی‌های مثبت	سکانس اول	سکانس دوم	سکانس سوم
وجود درختان و فضای سبز	۲۳	۱۸	۴
قدمت و اصالت	۷	۱۱	۵
دسترسی آسان	۲	۸	۲
وجود کاربری‌های مختلف	۷	۴	۷
بومی بودن افراد	۲	۱	۲
وجود وسائل نقلیه عمومی	۲	۶	۸
وجود امنیت	۴		۱
فرهنگ یکسان مردم	۱		۳
مجموعه منسجم مغازه‌ها در کنار هم	۴	۷	۳
وجود اماکن آموزشی	۲		۱
وجود اماکن مذهبی	۱		۲
وجود اماکن فرهنگی و تفریحی	۱		۶
وجود معماری‌های سنتی	۳	۱	۱
پیاده روی‌های مناسب	۲	۵	۳
استفاده کنندگان متفاوت	۱	۱	۱

ویژگیهای منفی سکانس‌ها از نظر شهروندان

داده‌های تجربی حاصل نظرات شهروندان در خصوص ویژگی‌های منفی سکانس‌ها در جدول زیر آورده شده است. به طور کلی مهمترین ویژگی‌های منفی خیابان و لیکن برای موارد زیر است: ترافیک زیاد، آلودگی و کثیفی محیط، کمبود درختان و فضای سبز، جمعیت زیاد، ناهمانگی ساختمان‌ها و عناصر مستقر در خیابان، نامناسب بودن پیاده‌روها و کوچه‌های متصل به خیابان، کمبود پارکینگ، امنیت پایین، ساخت و ساز بی‌رویه، بافت یکپارچه و نفوذ ناپذیر، آلودگی هوای آلودگی صوتی، وجود افراد بیکار و معناد، بافت فرسوده و قدیمی، وجود موش‌ها و موجودات مودی، کمبود مراکز تفریحی و فرهنگی، ناهمانگی فرهنگ و درآمد مردم با هم‌دیگر، دست فروش‌ها و متکدیان، کمبود پلهای ارتباطی دو طرف خیابان، اتوبوس‌های زیاد و سرعت غیرمجاز آنها، نور کم پیاده‌روها، پایین بودن امنیت و تردد موتورسیکلت‌ها در پیاده‌روها.

شواهد تجربی این جدول نشان می‌دهد که در سکانس میدان تجربیش تا زعفرانیه، کمبود پارکینگ، نامناسب بودن پیاده‌روها و کوچه‌های متصل به خیابان، نور کم پیاده‌روها، ساخت و سازهای بی‌رویه، ناهمانگی فرهنگ و درآمد مردم، در مقایسه با سایر سکانس‌ها بیشتر مورد توجه شهروندان بوده‌اند. در سکانس دوم جمعیت زیاد، ترافیک بیش از حد، بافت یکپارچه و نفوذ ناپذیر در مسافت‌های

طولانی، وجود موش‌های زیاد، کمبود پل روگذر، سرعت اتوبوس‌ها و تعدد آنها، وجود دستفروش‌ها و متکدیان زیاد، ناهمانگی ساختمان‌ها و آلودگی صوتی از ویژگی‌های منفی ای هستند که شهروندان این سکانس نسبت به سکانس اول و سوم آنها را بیشتر نامطلوب ارزیابی کرده‌اند. در سکانس میدان راه‌آهن تا چهارراه مولوی، وجود افراد بیکار و معناد، عدم امنیت کافی، وجود بافت قدیمی و فرسوده، کمبود درختان و فضای سبز و عدم رسیدگی و تخریب آنها، تردد موتورسیکلت‌ها از پیاده‌روها و آلودگی و کنیفی محیط، برای شهروندان بیشتر نامطلوب است.

جدول ۳: مهمترین ویژگی‌های منفی هر یک از سکانس‌ها از دید شهروندان

ویژگی‌های منفی	سکانس اول	سکانس دوم	سکانس سوم
کمبود پارکینگ	۱۲	۵	۱
ناامناسب بودن پیاده‌روها و کوچه‌های متصل به خیابان	۱۰	۴	۸
نور کم پیاده‌روها	۵	۱	
کمبود درختان و فضای سبز و نرسیدن به آنها و تخریب	۱۰	۶	۲۲
بافت یکپارچه و نفوذناپذیر در مسافت‌های طولانی	۳	۶	۴
آلودگی صوتی	۲	۶	۶
آلودگی هوا	۶	۵	۲
آلودگی محیط	۷	۸	۱۳
ناهمانگی ساختمانها	۶	۱۴	۱۳
ترافیک زیاد	۱۸	۲۳	۹
ساخت و ساز بی‌رویه	۶	۱	
جمعیت زیاد	۱۰	۱۷	۷
عدم امنیت پیاده‌ها	۳	۲	
ناهمانگی فرهنگ و درآمد مردم	۴	۴	۱
وجود موش‌های زیاد	۲	۸	۱
عدم امنیت	۳	۲	۱۰
وجود افراد معناد و بیکار	۱	۱	۱۱
وجود بافت قدیمی و فرسوده	۱	۳	۸
تردد موتورسیکلت‌ها از پیاده‌روها و خطوط اتوبوس	۱	۱	۴
وجود اتوبوس‌های زیاد و سرعت آنها	۵	۵	۱
نبود اماكن تفریحی و فرهنگی	۱	۲	۸
کمبود پل عابر پیاده یا زیرگذر روگذر	۱	۱	۶
دست فروش‌ها و متکدیان	۲	۵	۱

توقعتات شهروندان از خیابان شهری

ویژگی‌ها، معیارها و به عبارتی توقعاتی که شهروندان دوست دارند فضای خیابان دارای این ویژگی‌ها و معیارها باشد در جدول زیر به تفکیک سکانس‌ها اشاره شده است.

طبق داده‌های حاصل از توقعات شهروندان از خیابان شهری، معیارهای شادابی و سرزنشگی خیابان، فضای سبز پارک و درختان و پوشش گیاهی جالب و مترافق، حفظ معماری سنتی ایران و کنار هم قرارگیری مناسب ساختمان‌های نوساز و مدرن در کنار آنها، مراکز تفریحی و فرهنگی، ترافیک کمتر، هماهنگی ساختمان‌ها و عناصر مستقر در فضا با همدیگر، فرهنگ شهروندی، نور و روشنایی مناسب پیاده‌رو، نوساز شدن خیابان، حفظ قدامت و اصالت و شخصیت فضا، تامین مناسب پارکینگ، تامین امنیت، اولویت پیاده بر سواره،

بازنگری معیارهای مطلوبیت خیابان‌های شهری تهران از دیدگاه شهروندان ... فرهاد منصوری و محمد رضا بمانیان

تعريض پياده‌روها و کوچه‌های متصل به خیابان، عدم وجود ساختمان‌های متعدد اداری و پاکسازی محیط از افراد معتاد، به ترتیب بيشترین توقعات شهروندان را شامل می‌شوند.

همان‌گونه که مشخص است تمامی مولفه‌ها مربوط به کیفیت محیط مورد اشاره بوده‌اند، لیکن برخی معیارها از لحاظ اهمیت و میزان مطلوبیت در سکانس‌ها شرایط متفاوتی دارند، که در جدول شماره ۴ به تفکیک سکانس‌ها به آنها اشاره شده است.

جدول ۴ : توقعات شهروندان از خیابان شهری

توقعاتی که شهروندان دوست دارند فضاهای واجد آنها باشد	سکانس اول	سکانس دوم	سکانس سوم
نور بيشتر پياده روها و خيابانها	۳	۳	۱۲
شاداب شدن و زيبايی و تميزی محیط	۱۳	۱۴	۳
حفظ معماری ايراني و ترکيب معماري سنتي و مدرن	۳	۸	۱۸
ايجاد و بازسازی فضای سبز	۱۱	۱۱	۶
هماهنگی و نظم ساختمانها	۵	۱۳	۳
ترافيک كمتر	۱۳	۷	۶
بيشتر شدن عرض خيابان و کوچه ها و پياده روها	۶	۳	۳
مسدود شدن مسیر ماشين رو(فقط پياده رو باشد)	۴	۴	۲
حفظ قدمت و اصالت خيابان	۵	۵	۴
نوساز و مدرن شدن ساختمانها	۶	۹	۲
بالا بردن سطح فرهنگ مردم	۴	۴	۱۱
ايجاد پارك و مكانهای تفریحی و فرهنگی	۷	۱۳	۷
بالا بردن امنیت	۵	۳	۳
پاک سازی محیط از معتادان و افراد مزاحم	۱	۱	۱
انتقال ساختمانهای اداری و تجاري به مكانهای ديگر	۱	۱	۲
افزایش پارکينگ	۸	۸	۴

داده‌های اين جدول نشان می‌دهد که شهروندان سکانس میدان تجريش تا زعفرانيه خواهان وجود درختان و فضای سبز بهتر، شادابی و تميزی و زيبايی محیط، وجود پارک و محله‌ای تفریحی و فرهنگی در اين قسمت از خيابان، بالا بردن امنیت محیط و هماهنگی و نظم ظاهری ساختمان‌ها هستند. شهروندان سکانس میدان وليعصر تا چهارراه وليعصر توجه به شادابی، تميزی و زيبايی محیط، هماهنگی و نظم ساختمان‌ها، فضای سبز و درختان کنار خيابان، ايجاد پارک و محله‌ای فرهنگی و تفریحی، نوساز و مدرن شدن ساختمان‌ها و کاهش ترافيك را مد نظر قرار داده‌اند. در سکانس سوم، شادابی، تميزی و زيبايی محیط، کاهش ترافيك، فضای سبز و درختان کنار خيابان، افزایش پارکينگ، حفظ اصالت و قدمت فضا، هماهنگی و نظم ساختمان‌ها، بالا بردن امنیت و ايجاد پارک و فضاهای تفریحی، فرهنگی در بخش میدان راه‌آهن تا چهارراه مولوی از خيابان وليعصر را خواستار هستند.

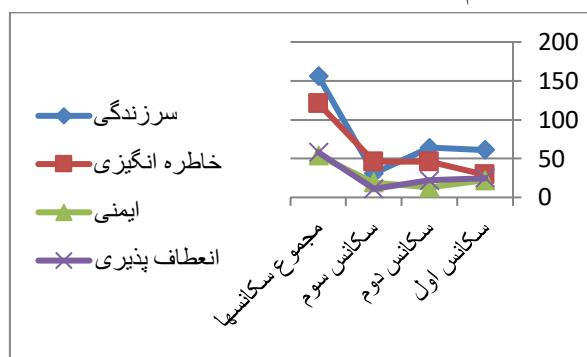
توقعات شهروندان از خيابان شهری طبق مبانی نظری در قالب چهار معيار سرزندگی، خاطره انگيزی، ايمني و انعطاف پذيری دسته ندی شده است.

جدول ۵: میزان هر يك از معیارهای مربوط به توقعات شهروندان طبق چارچوب نظری

معiar	سکانس اول	سکانس دوم	سکانس سوم	مجموع سکانسها
سرزندگی	۶۱	۶۴	۳۱	۱۵۶
خاطره انگيزی	۲۹	۴۶	۴۶	۱۲۱
ايمني	۲۲	۱۳	۱۹	۵۴
انعطاف پذيری	۲۵	۲۲	۱۱	۵۸

شاخص برآورده شدن توقعات شهروندان از خیابان شهری در سکانس دوم بیشتر از سکانس اول و البته تا حد زیادی نزدیک به آن است ولی از سکانس سوم به مقدار قابل ملاحظه‌ای بیشتر است. طبق جدول بالا، نقش سرزندگی در برآورده شدن توقعات شهروندان به مراتب بیشتر است و خاطره‌انگیزی نیز نقش بسیار مهمی در این خصوص دارد. انعطاف‌پذیری و ایمنی در مقایسه با دو مولفه دیگر نقش به مراتب کمتری دارند. سرزندگی در سکانس‌های اول و دوم خیلی مهمتر از سکانس سوم هستند. خاطره‌انگیزی نیز در سکانس‌های دوم و سوم خیلی مهمتر از سکانس اول هستند. ایمنی نیز به ترتیب در سکانس اول، سوم و دوم از نظر شهروندان اهمیت دارد؛ هر چند که نقش ایمنی به طور کلی پایین است. انعطاف‌پذیری نیز تقریباً به اندازه ایمنی مهم است و ترتیب اهمیت آن سکانس اول، دوم و سوم است.

نمودار ۲: سهم هر یک از مولفه‌ها در برآوردن توقعات شهروندان

در سکانس اول سرزندگی به تنها بی تقریباً به اندازه سه مولفه دیگر در برآورده شدن توقعات شهروندان نقش داشته است. در سکانس دوم همچنان سرزندگی سهم اصلی را این زمینه دارد ولی خاطره‌انگیزی نیز تا حد زیادی نقش اصلی را دارد و انعطاف‌پذیری و ایمنی به ترتیب سهم‌های بعدی را دارند. در سکانس سوم موضوع تا حدودی متفاوت از دو سکانس دیگر است. خاطره‌انگیزی بیشترین نقش و سرزندگی نیز سهم قابل توجهی در مطلوبیت فضای برای شهروندان دارند. ایمنی و انعطاف‌پذیری تاثیر کمتری از دو مولفه دیگر دارند.

۶- اهمیت مولفه‌های کالبدی، فضایی، اجتماعی- فعالیتی- و نمادین از دید شهروندان

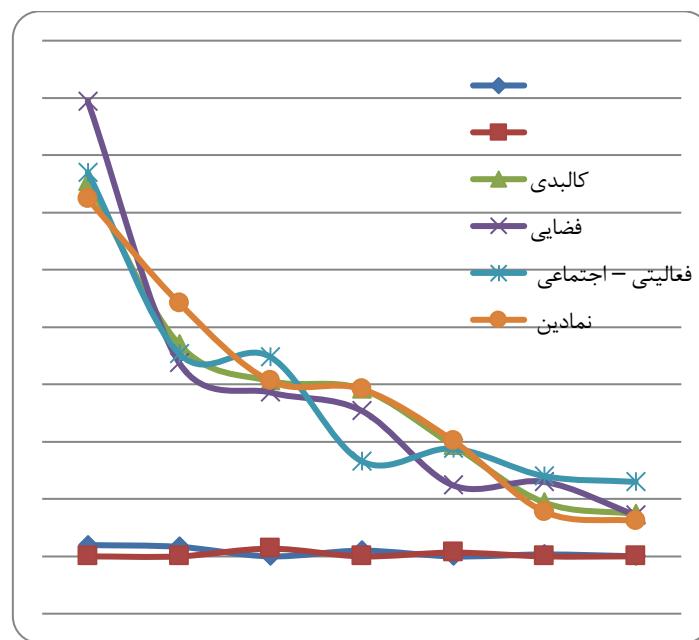
به منظور ارائه راه حل‌های کاربردی در خصوص طراحی خیابان شهری سرزنده، خاطره‌انگیز، انعطاف‌پذیر و ایمن، شناخت مولفه‌های سازنده خیابان شهری که بیشتر مورد توجه شهروندان است، ضرورت دارد. براین اساس باید مشخص شود شهروندان هر یک از سکانس‌ها به چه مولفه‌هایی بیشتر از بقیه مولفه‌ها اهمیت می‌دهند. مولفه‌های مورد مطالعه بر اساس مدل‌های مکان و مکان پایدار شامل مولفه‌های کالبدی، فعالیتی- اجتماعی، معنایی و فضایی هستند. تعریف عملیاتی و سنجه‌های مولفه‌ها طبق جدول شماره ۶ است. در جداول های ۶ تا ۱۲ میزان اهمیت هر یک از مولفه‌های مورد مطالعه به طور جداگانه در هر سکانس ارائه شده است.

جدول ۶: میزان اهمیت هر یک از مولفه‌های کالبدی، فضایی، اجتماعی- فعالیتی- اجتماعی و نمادین در سکانس اول

مولفه‌ها	سکانس اول	خیلی زیاد	زیاد	کم و بیش	کم	بیشین	خیلی کم	مولفه‌های کالبدی
	۰,۰۱	۰,۱۷	۰,۳۳	۰,۵	۰,۸۳	۰,۶۷	۰,۹۹	
فضایی	9.8	4.1	7.9	11.3	13.7	19.2	33.5	مولفه‌های کالبدی
فعالیتی- اجتماعی	7	4.7	9.1	11.6	9.7	17.1	50.8	فضایی
نمادین	10.2	3	3.9	10.3	10.7	16.1	46.3	فعالیتی- اجتماعی
	9.8	7.3	5.4	16.6	17.6	15.6	27.3	نمادین

طبق داده‌های جدول بالا مشخص است که در سکانس اول مولفه فضایی اهمیت بیشتری نسبت به سایر مولفه‌ها دارد. مولفه‌های فعالیتی- اجتماعی نیز تقریباً به اندازه مولفه کالبدی از منظر شهروندان در برآورده شدن توقعات آنها از سکانس میدان تجربیش تا زغفرانیه نقش دارد. مولفه‌های کالبدی و نمادین در رده‌های بعدی اهمیت از نظر شهروندان قرار دارند. در طیف زیاد، گویه‌های مربوط به هر چهار مولفه تقریباً به اندازه توزیع یافته‌اند.

نمودار ۳: میزان اهمیت مولفه‌های کالبدی، فضایی، فعالیتی- اجتماعی و نمادین در سکانس اول

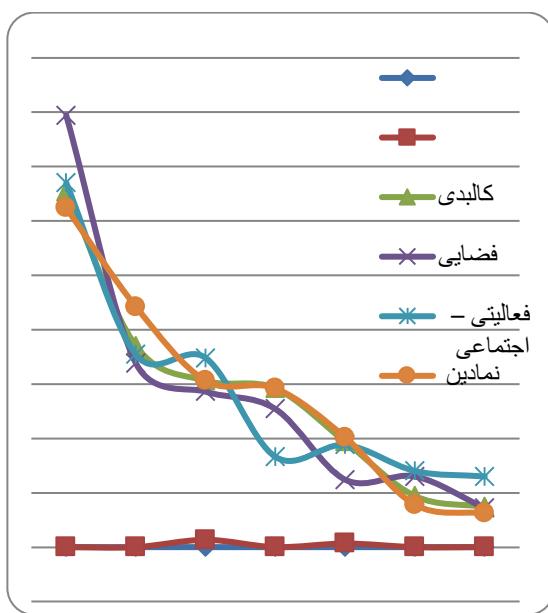
نمودار ۳ چگونگی توزیع پاسخ‌های شهروندان سکانس سوم را در بین طیف‌ها نشان می‌دهد. شواهد بیانگر این است گویه‌های مربوط به همه مولفه‌ها در نزدیکی طیف بسیار زیاد و زیاد قرار دارند. شیب تغییرات درصد فراوانی برای همه مولفه‌های کالبدی، فضایی، معنایی- نمادین و فعالیتی تقریباً به یک اندازه و با شیب تندی است. در طیف بسیار کم، درصد گویه‌های همه مولفه‌ها به میزان خیلی پایینی رسیده است.

جدول ۷: میزان اهمیت هریک از مولفه‌های کالبدی، فضایی، فعالیتی- اجتماعی و نمادین در سکانس دوم

مولفه‌ها سکانس دوم	نمادین	فعالیتی- اجتماعی	فضایی	کالبدی
نمادین	فعالیتی- اجتماعی	فضایی	کالبدی	نمادین
نمادین	0.99	0.83	0.67	0.5
فعالیتی- اجتماعی	32.7	18.5	15.3	14.6
فضایی	39.7	16.9	14.3	12.7
کالبدی	33.5	17.7	15.4	14.6
نمادین	31.2	22.1	17.7	15.3
فعالیتی- اجتماعی	33.5	17.7	15.4	14.6
فضایی	39.7	16.9	14.3	12.7
کالبدی	32.7	18.5	15.3	14.6
نمادین	0.99	0.83	0.67	0.5

در سکانس دوم، میزان اهمیت مولفه‌ها نزدیک بهم است. با این حال مولفه فضایی بیشترین درجه اهمیت را از دید شهروندان این سکانس دارد. مولفه‌های فعالیتی- اجتماعی، کالبدی و نمادین نیز با اندازه تفاوت در درجه‌های بعدی اهمیت قراردارند. توزیع درصد فراوانی پاسخگویان در این سکانس نشان می‌دهد که در طیف بسیار زیاد، گویه‌های مربوط به همه مولفه‌ها تقریباً به یک اندازه مورد توجه شهروندان سکانس دوم بوده‌اند. شیب تغییرات به سمت بسیار کم، خیلی تند بوده و از درصد فراوانی به مقدار زیادی کاسته شده است.

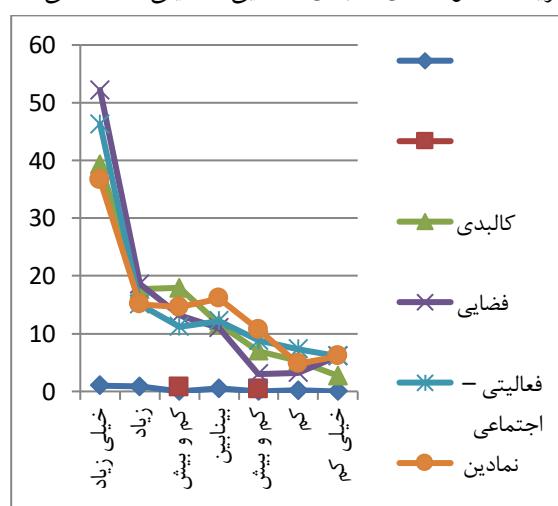
نمودار ۴: میزان اهمیت هریک از مولفه‌های کالبدی، فضایی، فعالیتی- اجتماعی و نمادین در سکانس دوم

در این سکانس مانند دو سکانس قبلی، مولفه فضایی از اهمیت بیشتری برخوردار است. بعد از این مولفه، مولفه فعالیتی- اجتماعی قرار دارد. مولفه‌های کالبدی و نمادین از درجه‌های اهمیت سوم و چهارم برخوردار هستند.

در سکانس میدان راه‌آهن تا چهارراه مولوی، روند تغییرات در صد فراوانی گویه‌های مربوط به هریک از مولفه‌ها تقریباً از یک الگوی مشابهی پیروی می‌کنند. توزیع درصد فراوانی در نزدیکی طیف بسیار زیاد، متراکم بوده و به یکباره توزیع فراوانی کاهش یافته و با شبیه بسیار ملایم به سمت طیف بسیار کم می‌رود.

نمودار ۵: میزان اهمیت هریک از مولفه‌های کالبدی، فضایی، فعالیتی- اجتماعی و نمادین در سکانس سوم

مقایسه میزان اهمیت مولفه‌های کالبدی، فضایی، فعالیتی- اجتماعی و نمادین در سه سکانس مورد مطالعه برای دانستن اینکه شهروندان هر سکانس مطلوبیت فضا را بیشتر بر اساس چه مولفه‌ها و معیارها می‌سنجند، حائز اهمیت است. در جدول‌های ۵-۳۵ تا ۵-۳۸ به این موضوع پرداخته شده است.

جدول ۸: مقایسه میزان اهمیت مولفه کالبدی در سکانس‌ها

مولفه‌های خیلی زیاد	خیلی زیاد	زمین	کم و پیش زیاد	بیناییں	کم و پیش	کم	خیلی کم
۰,۹۹	۰,۸۳	۰,۶۷	۰,۵	۰,۳۳	۰,۱۷	۰,۰۱	۰,۰۱
سکانس اول	۳۳,۵	۱۹,۲	۱۳,۷	۱۱,۳	۷,۹	۴,۱	۹,۸
سکانس دوم	۳۲,۷	۱۸,۵	۱۵,۳	۱۴,۶	۹,۷	۴,۷	۳,۷
سکانس سوم	۳۹,۳	۱۷,۷	۱۷,۹	۱۱,۶	۷	۵,۳	۲,۷

جدول بالا نشان می‌دهد که مولفه کالبدی از نظر شهروندان سکانس میدان راه‌آهن تا چهارراه مولوی از اهمیت نسبتاً بیشترین میزان و از شهروندان سکانس‌های میدان تجربیش تا زعفرانیه و سکانس میدان ولیعصر تا چهارراه ولیعصر رده‌های بعدی را شامل می‌شوند. مولفه فضایی در بین شهروندان سکانس‌های میدان راه‌آهن تا چهارراه مولوی و تجربیش تا زعفرانیه از اهمیت به مراتب بیشتری نسبت به شهروندان سکانس میدان ولیعصر تا چهارراه ولیعصر دیگر دارد. بیشترین میزان اهمیت مولفه فضایی از دید شهروندان سکانس سوم می‌باشد.

جدول ۹: میزان اهمیت مولفه فعالیتی- اجتماعی سکانس‌ها

مولفه فعالیتی- اجتماعی	خیلی زیاد	زمین	کم و پیش زیاد	بیناییں	کم و پیش	کم	خیلی کم
۰,۹۹	۰,۸۳	۰,۶۷	۰,۵	۰,۳۳	۰,۱۷	۰,۰۱	۰,۰۱
سکانس اول	۴۶,۳	۱۶,۱	۱۰,۷	۱۰,۳	۳,۹	۳	۱۰,۲
سکانس دوم	۳۳,۵	۱۷,۷	۱۷,۴	۸,۳	۹,۴	۷	۶,۵
سکانس سوم	۴۶,۳	۱۵,۱	۱۱,۲	۱۲,۲	۸,۸	۷,۳	۶,۱

مولفه فعالیتی- اجتماعی در بین شهروندان سکانس‌های میدان راه‌آهن تا چهارراه مولوی و تجربیش تا زعفرانیه، مانند مولفه فضایی از اهمیت بیشتری نسبت به شهروندان سکانس میدان ولیعصر تا چهارراه ولیعصر دیگر دارد. میزان اهمیت مولفه فضایی از دید شهروندان سکانس‌های اول و سوم تقریباً "به یک اندازه است.

جدول ۱۰: مقایسه میزان اهمیت مولفه نمادین در سکانس‌ها

مولفه نمادین	خیلی زیاد	زمین	کم و پیش زیاد	بیناییں	کم و پیش	کم	خیلی کم
۰,۹۹	۰,۸۳	۰,۶۷	۰,۵	۰,۳۳	۰,۱۷	۰,۰۱	۰,۰۱
سکانس اول	۲۷,۳	۱۵,۶	۱۷,۶	۱۶,۶	۵,۴	۷,۳	۹,۸
سکانس دوم	۳۱,۲	۲۲,۱	۱۵,۳	۱۴,۶	۱۰,۱	۳,۹	۳,۱
سکانس سوم	۳۶,۶	۱۵,۱	۱۴,۶	۱۶,۱	۱۰,۷	۴,۸	۶,۱

مولفه نمادین فضا از دید شهروندان سکانس میدان راه‌آهن تا چهارراه مولوی از اهمیت بیشتری نسبت به دو سکانس دیگر دارد. شهروندان سکانس میدان ولیعصر تا چهارراه ولیعصر نیز بیشتر از شهروندان سکانس تجربیش تا زعفرانیه به معیار نمادین فضا اهمیت می‌دهند.

تحلیل تبیینی عوامل مطلوبیت خیابان شهری

در سکانس تجربیش معیارهای فضایی، اجتماعی و فعالیتی تاثیر زیادی در کیفیت فضا دارند. به دلیل قدمت کمتر این منطقه، مولفه معنایی کمتر مورد توجه است. مولفه کالبدی نیز تا حد زیادی در ساختن فضایی مطلوب برای شهروندان حائز اهمیت است. در سکانس میدان ولیعصر به دلیل ماهیت آن فضا و فراشهری بودن نقش آن و وجود افراد متنوع و غالباً "دانشگاهی و کاربریهای متنوع آن، عمدتاً" معیارهای فعالیتی نقش تعیین‌کننده دارند. تنوع افراد، کاربری‌ها و استفاده کنندگان از این سکانس نقش مولفه فعالیتی و اجتماعی را

پررنگتر کرده است. وجود ساختمان‌های مهم و فضای باز مطلوب و با پیاده‌روهای عریض و سرسبز بر اهمیت دو مؤلفه کالبدی و فضایی افزوده است. مؤلفه معنایی هم تا حد مطلوبی در ساختن شخصیت یکپارچه و منحصر بفرد این سکانس نقش ایفا نموده است. به طور کلی این سکانس در بین همه سکانس‌ها از تعادل بهتری در ایجاد توازن بین مؤلفه‌ها برخوردار است. در سکانس راه‌آهن معیارهای کالبدی و حفظ هویت و شخصیت و روح کلی حاکم بر مکان تعیین کننده است.

اصالت، قدمت و هویت برای شهروندان سکانس‌های راه‌آهن و تحریش مهم‌تر است. شهروندان این سکانس‌ها تمایل زیادی به وجود ساختمان‌ها با سبک قدیمی و سنتی معماری ایران و تلفیق مناسب آنها با ساختمان‌های جدید دارند و نسبت به از بین رفتن نشانه‌ها و آثار با هویت، با قدمت و تاریخی حس نوستالژیک دارند. در سکانس ولیعصر به دلیل ماهیت تجاری آن تمایل بیشتر به وجود ساختمان‌های مدرن و با مصالح و تکنولوژی‌های نوین است. اصرار به استفاده از نام‌های قدیمی اماکن و فضا در این دو سکانس بیشتر است. به طور کلی توقعات شهروندان سکانس دوم بیشتر از سکانس‌های اول و خیلی بیشتر از سکانس سوم برآورده شده است. دلیل این امر، نقش موثر همه مؤلفه‌های کالبدی، فضایی، معنایی و فعالیتی در این سکانس است. همچنین میزان برآورد شدن چهار بعد توقعات از خیابان شهری در این سکانس نسبت به سکانس‌های دیگر بیشتر است. سرزندگی در این سکانس‌ها نقش تعیین کننده‌تری داشته است. خاطره‌انگیزی نیز در سکانس‌های دوم و سوم خیلی مهم‌تر از سکانس اول هستند. این‌منی نیز به ترتیب در سکانس اول، سوم و دوم از نظر شهروندان اهمیت دارند؛ هر چند که نقش این‌منی به طور کلی پایین است. انعطاف‌پذیری نیز تقریباً به اندازه این‌منی مهم است و ترتیب اهمیت آن سکانس اول، دوم و سوم است. در سکانس اول سرزندگی به تنها‌ی تقریباً به اندازه سه مؤلفه دیگر در برآورده شدن توقعات شهرروندان نقش داشته است.

در سکانس دوم همچنان سرزندگی سهم اصلی را این زمینه دارد ولی خاطره‌انگیزی نیز تا حد زیادی نقش اصلی را دارد و انعطاف‌پذیری و این‌منی به ترتیب سهم‌های بعدی را دارند. در سکانس سوم موضوع تا حدودی متفاوت از دو سکانس دیگر است. خاطره‌انگیزی بیشترین نقش و سرزندگی نیز سهم قابل توجهی در مطلوبیت فضا برای شهروندان دارند. این‌منی و انعطاف‌پذیری تاثیر کمتری از دو مؤلفه دیگر دارند.

نتیجه‌گیری

از نظر شهروندان، خیابان ولیعصر دارای یک هویت و شخصیت منحصر به فرد است. وجود ساختمان‌های تاریخی با اصالت، اطلاق عنوان برشی از تاریخ و هویت شهر تهران و نامیده‌شدن کل مسیر آن به یک اسم، این ویژگی منحصر به فرد و تاریخی را به آن بخشیده است. هر چند در برخی قسمتها برخی ویژگی‌های آن از نظر شهروندان مطلوب نیست، با این وجود، شهروندان آنرا به صورت یک مجموعه و یک عنصر ساختاری تلقی کرده و آنرا به عنوان دوست‌داشتنی‌ترین عنصر شهر تهران می‌دانند.

وجود کیفیت در چهار مؤلفه کالبدی، فعالیتی - اجتماعی، فضایی و معنایی - نمادین منجر به برآورده شدن توقعات شهروندان از خیابان شهری دارد. میزان نقش هر یک از این مؤلفه‌ها متفاوت است ولی نزدیک بودن میزان اهمیت این مؤلفه‌ها بر یکپارچگی فضا و مطلوبیت آن اضافه می‌کند. در خیابان شهری چهار بعد سرزندگی، خاطره‌انگیزی، این‌منی و انعطاف‌پذیری ارکان اصلی مطلوبیت هستند. نقش سرزندگی در برآورده شدن توقعات شهروندان به مراتب بیشتر است و خاطره‌انگیزی نیز نقش بسیار مهمی در این خصوص دارد. انعطاف‌پذیری و این‌منی در مقایسه با دو مؤلفه دیگر نقش به مراتب کمتری دارند. زمانی که هر چهار مؤلفه در ساختن شخصیت خیابان تقریباً به یک اندازه موثر باشند، بر میزان برآورده شدن توقعات شهروندان و مطلوبیت خیابان بر آنها افروزه می‌شود. مؤلفه‌های کالبدی و فضایی به سرزندگی و این‌منی بیشتر و مؤلفه‌های معنایی و فعالیتی به خاطره‌انگیزی و انعطاف‌پذیری بیشتر منجر می‌شوند.

در خصوص تفاوت معیارهای ارزیابی شهری و ناظر می‌توان گفت، از نظر شهروندان ساکن تعداد زیاد جمعیت به عنوان ازدحام جمعیت ارزیابی شده و یک ویژگی منفی تلقی می‌شود در حالی که برای شهری و ناظر در فضا حضور دارند به عنوان سرزندگی، تحرک و شادابی آن ارزیابی می‌شوند. افراد ناظر و عابر بیشتر بعد کالبدی محیط و عناصر معنایی نمادین و

بازنگری معیارهای مطلوبیت خیابان‌های شهری تهران از دیدگاه شهروندان ... فرهاد منصوری و محمد رضا بمانیان

نشانه‌ای آن را در اولویت قرار می‌دهند و به مرور زمان بر میزان اهمیت فضا و فعالیت از طریق آنها اضافه می‌شود. آنها نسبت به مسائلی که در دراز مدت بر انسان تاثیر بیشتر و عمیق‌تری دارد (مانند ترافیک و سایل نقلیه در یک محدوده) حساسیت و واکنش کمتری نسبت به افرادی که سابقه سکونت و اقامت دارند از خود نشان می‌دهند. آنها بیشتر ذهن خود را مشغول بررسی سبک معماری، مصالح، رنگ فضاهای نورپردازی‌ها و ساختمانهای‌های تک و مقایسه آنها با محل سکونت خود می‌کنند. هماهنگی ساختمان‌ها و عناصر موجود در فضا برای آنها اهمیت کمتری نسبت به ساکنین دارد. دلیل اینکه افراد ناظر و موقتی به عنصرهای کالبدی و نمادین و نشانه‌ای بیشتر توجه می‌کنند این است که آنها با قصد و هدف و انگیزه قبلی در فضا حاضر شده و اغلب به دنبال شناخت فضا به طور کامل و بازگو کردن به دیگران هستند. انتقال تجربه دیدن و درک فضا و معنا از طریق مولفه‌های کالبدی و نمادین آسان‌تر است. معمولاً آنها وقتی به صورت گروهی در فضا هستند اغلب روی عناصر و کیفیات زیباشناختی محیط بحث و دقت نظر دارند، نمادها را تفسیر و در مورد معنای آن و اشتراک و جدایی معنایی آنها صحبت می‌کنند.

غلبه یک کاربری در یک سکانس از تنوع فعالیت‌ها و تحرکها و وجود افراد متنوع می‌کاهد. امنیت برای شهروندان فضاهایی که استفاده و کاربری‌های شباهنگی دارند مهم‌تر از شهروندانی است که در فضاهای با استفاده و کاربری‌های روزانه سر و کار دارند، است. خلوت بیش از حد، نیز احساس امنیت را پایین می‌آورد. در فضاهای شلوغ و پر رفت‌وآمد، شهروندان کمتر احساس عدم امنیت می‌کنند. بین حس مالکیت به فضای جلوی ملک و کترل مدام با سابقه سکونت در محل و نگاه دائمی به سکونت و فعالیت در آنجا و حس تعلق به آن محل داشتن رابطه بسیار معنی‌داری دیده می‌شود و شهروندانی که فعالیت و سکونت خود را موقتی می‌بینند یا اینکه فقط در حال عبور از فضا و یا نظاره‌گر آن هستند، تمایل آنچنانی به رفتارهای قلمروگرایانه از خود نشان نمی‌دهند. نتایج این پژوهش نظر اسکار نیومن در مورد فضاهای قابل دفاع را تقویاً تأیید و تقویت می‌کند. دسترسی و دانه‌بندی بلوک‌ها یک معیار مهم از نظر شهروندان در پیوستگی مناسب ساختمان و شهر در فضاهای عمومی شهری است. اغلب شهروندان ترجیح می‌دهند دسترسی در دو بعد کالبدی و بصری به حد مطلوب بین خیابان و ساختمان‌ها و همچنین فضاهای پشت جداره وجود داشته باشد. دانه‌بندی‌های خیلی بزرگ، مطلوب شهروندان نیست.

در خصوص تفاوت معیارهای ارزیابی شهروندان با متخصصین می‌توان گفت، از نظر شهروندان میزان حس محصوریت خیابان و میزان مطلوب آن بر خلاف عقاید رایج، فقط بر اساس ارتفاع ساختمان‌ها و نسبت ارتفاع به عرض خیابان تعیین نمی‌شود بلکه بیشتر بر اساس پیش داشتها، تجربه شهروندان از فضا و مقیاس‌هایی که تا به حال با آن سر و کار داشته‌اند و همچنین حس تعلق آنها، یکی شدن با مکان و ... تعیین می‌شود. اینکه گفته می‌شود فضا مثل ظرف است و انسان مطروف و فضا باید مثل یک ظرف انسان را باید در بر گیرد تا انسان حس بهتری نسبت به فضا داشته باشد کمتر مورد تایید ناست، بلکه یکی شدن با فضا و در قالب واحدی قرارگرفتن با آن فضا هست که حس مطلوب تری به انسان می‌دهد. تعبیر معماری به جان انسان و هم‌قالبی با آن از تعبیر معماری به عنوان لباس انسان یا ظرف زندگی انسان، در این پژوهش بیشتر مورد تأیید و تأکید است.

به طور کلی نتایج این پژوهش نشان داد که بر اساس تفاوت‌های فرهنگی موجود بین شهروندان و ویژگی‌های فضای شهری سکانس‌های مختلف خیابان شهری، میزان معیارهای مطلوبیت در آنها متفاوت است. از آنجایی که معیارهای ارزیابی کیفیت فضا تفاوت قابل توجهی دارد به منظور تقویت میزان مطلوب بودن فضا برای شهروندان و همچنین کیفیت فضای عمومی شهری لازم است به معیارهایی که بر اساس آن شهروندان نسبت به ارزیابی و داوری کیفیت مکان زندگی می‌پردازند باید توجه داشت. علاوه بر آن در طراحی فضاهای باید تنوع و تفاوت‌های فرهنگی شهروندان را لحاظ نمود و متناسب با زمینه اجتماعی و فرهنگی فضاهایی متناسب با افراد آن محل ایجاد نمود.

فهرست مراجع

۱. بحرینی، حسین، بلوکی، بهنام، تغاین. سوده (۱۳۸۸) تحلیل مبانی نظری طراحی شهری معاصر، تهران، موسسه انتشارات و چاپ دانشگاه تهران.
۲. بهزادفر، مصطفی؛ رزاقی اصل سینا (۱۳۸۸) خیابان اصلی: الزامات و توقعات طراحی شهری، فصلنامه معماری و شهرسازی، سال نوزدهم، شماره ۶۳

۳. پاکزاد، جهانشاه (۱۳۸۴) راهنمای طراحی فضای شهری، وزارت مسکن و شهرسازی.
 ۴. توسلی، محمود (۱۳۷۱) طراحی فضای شهری، جلد ۱، مرکز تحقیقات و مطالعات شهرسازی و معما، تهران، ۱۳۷۱.
 ۵. جیکوبز، جین (۱۳۹۲)، مرگ و زندگی شهرهای بزرگ امریکایی، ترجمه حمیدرضا پارسی و آرزو افلاطونی، تهران، انتشارات دانشگاه تهران
 ۶. حبیبی، سید محسن (۱۳۷۹) جامعه مدنی و حیات شهری، مجله هنرهای زیبا، شماره ۷، تابستان ۱۳۷۹ صفحات ۲۲-۳۳. پردیس هنرهای زیبا دانشگاه تهران، تهران.
 ۷. راپورت (۱۳۹۲) معنی محیط ساخته شده، ترجمه فرح حبیب، انتشارات سازمان فناوری و اطلاعات و ارتباطات شهرداری تهران، تهران.
 ۸. لنگ، جان (۱۳۸۶) آفرینش نظریه معماری نقش علوم رفتاری در طراحی محیط، ترجمه علیرضا عینی فر، چاپ سوم، تهران، انتشارات دانشگاه تهران.
 ۹. یگانه، منصور، بمانیان، محمدرضا (۱۳۹۴)، معرفت شناسی فازی و سازگاری روش شناختی آن با پژوهش های معماري و شهرسازی، فصلنامه مدیریت شهری ۱۳۹۴ ، پاییز، دوره ۱۴، شماره ۴۰، صفحه ۳۱۳ تا ۳۲۵.
 ۱۰. یگانه، منصور، بمانیان، محمدرضا، عینی فر علیرضا، انصاری مجتبی (۱۳۹۳)، بررسی رابطه مکان مندی فضاهای عمومی شهری با ادراک پیوستگی ساختمان و شهر، فصلنامه مدیریت شهری، پاییز ۱۳۹۳، دوره ۱۲ ، شماره ۳۵ ، صفحات ۱۸۱ تا ۱۹۹.
 ۱۱. مدنی پور، علی (۱۳۸۷)، طراحی شهری نگرشی بر فرایند اجتماعی مکانی ، ترجمه فرهاد مرتضایی ، چاپ سوم ، تهران ، انتشارات پردازش و برنامه ریزی شهری شهرداری تهران.
 ۱۲. دانشپور، سید عبدالله؛ چرخیان، مریم، (۱۳۸۶)، فضاهای عمومی و عوامل موثر بر حیات جمعی، نشریه باغ نظر، شماره ۷ بهار و تابستان ۱۳۸۶، پژوهشکله نظر، تهران، صص ۱۹-۲۸.
 ۱۳. حبیب، فرج (۱۳۸۵)، کند و کاوی در معنای شکل شهر ، نشریه هنرهای زیبا ، شماره ۲۵ ، تهران ، دانشگاه تهران.
14. Alexander, C. (1977), "A Pattern Language", Oxford University Press, New York.

A Review Desiring Criteria of Iran Urban Streets from the Perspective of Citizens (Case study: Vali-e- Asr Street)

Farhad Mansouri¹, Mohammad Reza Bemanian^{2*}

1. Master of Fine Arts Campus, University of Tehran
2. Professor of Architecture, Tarbiat Modares University

farhad24803@yahoo.com

Abstract

The subject of this article is studying criteria considered desirable urban street and expectations of citizens from it. Research problem concerns the lack of detailed knowledge about desirable components of urban street in different sequences. Theoretical proposition of this research is that quality of place led to a vitally, memorable, safety and flexibility as the expectations of the citizens from urban street. More attention to components that have a greater impact on the quality of the space can lead to a sense of belonging of citizens to space and sense of relaxation and good experience. Quality and desirability of urban street as an urban public space would be achieved from different quality. In creating this quality, physical, space, activity, meaning dimensions have fundamental roles. The importance of each of them in the creation qualified spaces is highly dependent on culture, experience and intellectual background and the nature of the citizens of a city street. The main problem is that the most designer would be considered the urban street as a homogeneous and integrated element with similar expectations and criteria in all sequences. While each of the physical, spatial, activities, meaning and vernacular dimensions have different roles and different degrees of importance in different sequences. The purpose of this paper is to examine the relationship between characteristics of urban space and the role of each of the dimensions listed in establishing the quality and desirability of urban street with cultural characteristics, experience and background features are citizens, and the nature of urban streets. Research Methodology contain describing-analytic and survey methods. Data collection method is survey by semi-structured interviews with open questionnaire. The population is citizens inhabiting in three sequences of Tehran Vali Asr Street. The sample included 500 individuals from the residents and business owners of the blocks linked to the sequences under study and a purposive sampling method was used to select them. The reliability of these indicators has been established by reference to the literature, consensus among experts, and author's content knowledge.

The results indicate that the vitality and memorizing play important role in providing citizens' urban street's expectations. Two dimensions of flexibility and safety are less effective than the other two dimensions. The proximity of the importance of four factors leads to greater desirability. For desirability of urban street, the role of physical, spatial, semantic and activity due to the nature of the street scene are many very different. But the effectiveness of each component in creating desirable and unique character of the street is very important. The spatial and semantic components led to vitality and safety and activities and meanings led to memorizing and flexibility.

Keywords: Vitality, Memorability, Safety, Flexibility, social- activity, Physical-spatial